

Літаратура, мова і нацыя

Публіцыстычны погляд на мінулае і сучаснае

Іван САВЕРЧАНКА,
дырэктар Інстытута
літаратуразнаўства
імя Янкі Купалы НАН
Беларусі, доктар
філалагічных навук,
прафесар

Фарміраванне адметнай беларускай культуры пачалося ў сівай старажытнасці і адбывалася на працягу стагоддзяў пад моцным уздзеяннем гутарковай народнай мовы, фальклору і літаратуры. Беларуская мова як сродак камунікацыі і вуснай народнай творчасці захавала свае пракаветныя формы ў народна-песеннай спадчыне, казках, легендах і паданнях. Найбольш каштоўнымі сведкамі існавання і паўнаўартаснага функцыянавання беларускай мовы ў даўнія часы з'яўляюцца рэліктавыя замовы, якія ўзніклі ў дахрысціянскі перыяд і заставаліся нязменнымі на працягу многіх стагоддзяў.

Беларуская літаратура і мова зазналі ў сваім развіцці некалькі важных этапаў і назапасілі значны досвед асэнсавання быцця, аказваючы ва ўсе часы моцны ўплыў на грамадства і асобу.

Напачатку было слова

Літаратурная мова на беларускіх землях пачала складвацца прыкладна ў X стагоддзі, практычна адразу пасля з'яўлення кірылічнага пісьменства і першых арыгінальных спроб асэнсавання грамадска-палітычных падзей і разнастайных жыццёвых рэалій. Даліку найбольш каштоўных летапісных помнікаў X–XII стагоддзяў, у якіх шырока прадстаўлены сацыяльныя і грамадска-палітычныя працэсы, што адбываліся акурат на беларускіх землях у раннія гістарычныя часы, належаць: «Сказанне пра запрашэнне варагаў», «Полацкі летапіс», «Слова пра князёў», «Пахвала князю Расціславу Мсціславічу», занатоўкі

пра Рагнеду, аповеды пра Усяслава Чарадзея. У рырэтэтных помніках пісьменства і літаратуры шырока прадстаўлены ўласна беларускія лексічныя і граматычныя формы, адметнасці, уласцівыя мясцовым гаворкам і дыялектам.

У XIII–XV стагоддзях на старабеларускай літаратурнай мове былі напісаны выдатныя ў мастацкіх адносінах творы – «Летапісец вялікіх князёў літоўскіх», «Пахвала вялікаму князю Вітаўту», «Аповесць пра Падольскую зямлю», «Хроніка грамадзянскай вайны», «Аповесць пра паўстанне ў Смаленску». Старадаўнія кніжнікі і летапісцы імкнуліся ў даступнай форме захаваць для нашчадкаў памяць пра слынным падзеі і вялікіх людзей свайго часу. У іх творах, напісаных зразумелай шырокаму колу мовай, асвятлялася дзейнасць вялікіх князёў, паказваліся шматлікія ваенныя канфлікты, якія адбываліся на беларускіх землях. Асабліва важна, што ў ранніх творах знайшлі адлюстраванне працэсы станаўлення старажытнай беларускай дзяржавы – Вялікага Княства Літоўскага, а таксама падрабязна паказаны ўздым краіны ў перыяд княжання Вітаўта Вялікага, Казіміра Ягайлавіча і Аляксандра Казіміравіча.

У эпоху Рэнесансу і Барока на Беларусі паўстаў культ філалогіі, з'явіліся першыя граматыкі і рыторыкі, якія навучалі

ПРА АЎТАРА

САВЕРЧАНКА Іван Васільевіч.

Нарадзіўся ў 1962 годзе ў в. Маліноўка Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці. Скончыў філалагічны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута імя А. Куляшова (1983), аспірантуру Інстытута літаратуры Акадэміі навук БССР (1987).

З 1987 года працуе ў Інстытуце літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

З 2015 года – дырэктар філіяла «Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы» Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Доктар філалагічных навук (2001), прафесар (2013).

Аўтар больш як 330 публікацый па праблемах філалогіі і гісторыі, сярод якіх сем манаграфій.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя і тэорыя літаратуры, гісторыя Беларусі, сучасныя праблемы ўлады і дзяржаўнасці, міжнародныя адносіны.

правілам дасканаллага маўлення і пісьма. Беларускі першадрукар Францыск Скарына пераклаў і выдаў на старабеларускай мове 23 біблейскія кнігі, да якіх напісаў бліскучыя прадмовы і сказанні. Пры кожным зручным выпадку асветнік падкрэсліваў веліч матчынай мовы, адзначаў, што ён выдае Святое Пісанне на той мове, з якой яго «літасцівы Бог на свет пусціў».

Прадаўжальнік Скарынавых спраў Васіль Цяпінскі выказваў вялікую занепакоенасць станам асветы і адукацыі на роднай мове. Паводле яго пераканання, асноўнай мовай школьнага навучання павінна была выступаць якраз беларуская. В. Цяпінскі дакараў святароў і духоўных асоб, якія не толькі не паказвалі прыкладу, але і самі, прамаўляючы казанні і павучанні, пазбягалі карыстацца ёю. Занядбанне і пагарда да яе сярод розных станаў грамадства, асабліва князёў і паноў, на думку В. Цяпінскага, – неверагодная рэч, вартая жалю і слёз. Жаклівае становішча з веданнем роднай мовы асветнік расцэньваў не інакш, як Божае пакаранне: «Хто з богабаязлівых не спыніцца, глядзячы на гэткае Божае пакаранне! Хто не мусіць заплакаць ад нечуванага занядбання ўласнай мовы, нябачнай пагарды да яе сярод вялікіх князёў, значных паноў, нявінных дзетак, мужоў і жонак! Моцна пакараны вялікі беларускі народ, які быў некалі вельмі адукаваным. Пакаранне наслаў Пан-Бог за пагарду. Ясная Мудрасць, якой беларусы валодалі як прыроджанай, пакінула іх. А на яе месца прыйшло аплаканае невуцтва. Асобныя саромеюцца ўласнага пісьма, асабліва ў Слове Божым».

На старабеларускай мове напісаны і два творы сучасніка В. Цяпінскага Сымона Буднага, выдадзеныя ў Нясвіжы ў 1562 годзе, – «Катэхізіс» і «Апраўданне грэшнага чалавека перад Богам». Іншыя выдатныя майстры слова свайго часу – Лаўрэнцій Зізаній, Андрэй Рымша, Іпацый Пацей, Мялецій Сматыцкі, Афанасій Філіповіч, Леў Кішка – таксама выдавалі свае творы на роднай мове.

У эпоху Рэнэсансу, Барока і Асветніцтва былі напісаны бліскучыя ў мастацкіх

адносінах ананімныя беларускамоўныя эпічныя творы, створаныя з нагоды тых ці іншых палітычных і грамадскіх падзей. Да такіх належаць «Пахвала князю Канстанціну Астрожскаму», «Навела пра аженства караля Жыгімонта II Аўгуста з Барбарай Радзівіл» і «Баркулабаўская хроніка».

Вельмі значныя набыткі старажытнай духоўнай і свецкай паэзіі. У ёй пераважалі малітвы, эпіграмы на гербы, рыцарскія паэмы, ляманты, вершаваныя панегірыкі. У XVIII стагоддзі на хвалі Асветніцтва зарадзілася антыклерыкальная паэзія, выдатныя ўзоры якой – «Песня пра Лазара», «Аб страшным судзе», «Уваскрэсенне Хрыстова». З'явіліся героіка-патрыятычныя творы. Найбольш вядомыя сярод іх «Польшча квітнее лацінай...» і «Песня беларускіх жаўнераў 1794 года».

Дзейнасць дыпламатычных місій і вялікіх пасольстваў знайшла адлюстраванне ў беларускамоўных «пасольскіх дзённіках». Аўтар «Дзённіка літоўскіх паслоў» (каля 1556) – князь Стафан Збаражскі. Унікальным творам, у якім зафіксаваны дзеянні маскоўскага пасольства ў Вільні ў 1560 годзе, з'яўляецца «Размова з Сукіным і яго таварышам, калі яны прыходзілі да Вільні ў апошні раз»,

напісаная Астафеем Валовічам. Да ліку пасольскіх дзённікаў належыць «Рэляцыя пасольства 1573 года ў Маскоўскае княства» Міхаіла Гарабурды і твор Пятра Вяжэвіча «Дзённік пасольства да цара Міхаіла Фёдаравіча ад караля і вялікага князя Уладзіслава IV».

У XVI стагоддзі на Беларусі з'явілася драматургія. Яе выдатны ўзор – «Камедыя» К. Марашэўскага. Велізарную мастацка-эстэтычную каштоўнасць маюць беларускія інтэрмедыі – гэта, як правіла, жартаўлівыя сцэнкі, якія ставіліся ў прамежках паміж актамі класічных драм, каб развесяліць глядача. Сюжэт твораў будаваўся на побытавых сітуацыях, часам гіпербалізаваных, у якія траплялі героі. Найбольш значныя сярод інтэрмедый перыяду Барока і Асветніцтва «Чорт Асмалейка», «Іван і Царкоўны Стараж», «Селянін і Студэнт», «Селянін і Вучань-уцякач», «Селянін на споведзі», «Мацей і Доктар-шарлатан».

Істотны ўплыў на фарміраванне беларускай літаратурнай мовы аказала багатая нацыянальная публіцыстыка XVI–XVIII стагоддзяў. Яна мела разгалінаваную, мнагастайную жанравую сістэму, якая ўключала звыш 10 розных тыпаў: палемічныя трактаты; аналітычныя творы; экзегетычныя творы; урачыстыя словы і казанні; катэхізісы, дыдакалі і павучанні; сінкрэтычныя творы; адовы, перасцярогі, звароты і заявы; пратэстацыі і суплікі; прамовы і словы на соймах, трыбуналах, саборах, дыпламатычных раўндах; прадмовы, пасляслоўі і прысвячэнні.

Сапраўды, майстры слова даўняга часу вельмі шмат зрабілі для станаўлення і развіцця беларускай літаратурнай мовы, істотна ўзбагацілі яе лексічны патэнцыял і значна пашырылі сферы ўжытку.

Працэс развіцця і ўдасканалення

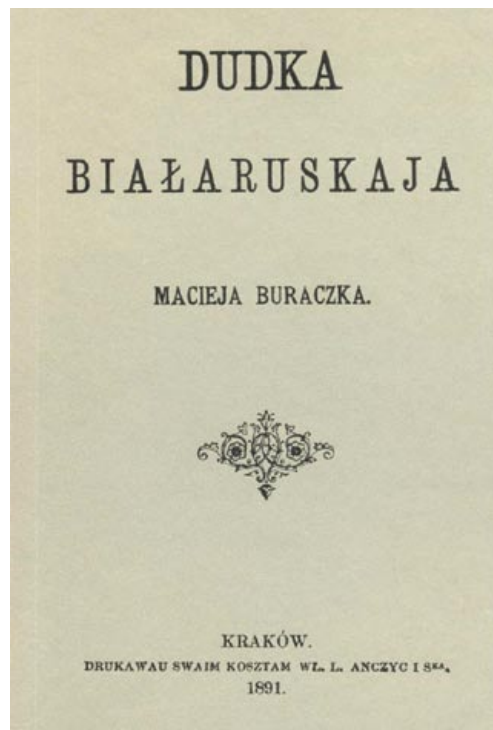
Сучасная літаратурная мова сфарміравалася, галоўным чынам, дзякуючы творчасці выдатных майстроў слова, класікаў беларускай літаратуры Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Ба-

гушэвіча, Ядвігіна Ш., Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага, Міхася Зарэцкага, Кузьмы Чорнага, Кандрата Крапівы, Уладзіміра Караткевіча і інш.

У класічных ананімных паэмах «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе» яскрава праявілася тэндэнцыя выкарыстання народнай мовы з яе каларытам, магчымасцямі бурлескнага стылю і гіпербалізаванасці. У XIX стагоддзі на беларускай мове былі напісаны вершы, стылізаваныя пад народныя песні, а таксама парадыйныя і гумарыстычныя творы, вершаваныя паэмы і гутаркі, у якіх дамінавала сацыяльная праблематыка, падкрэсліваліся цяжкасці сялянскага жыцця і класавы антаганізм.

Вялікую ўвагу развіццю нацыянальнай мовы надаваў В. Дунін-Марцінкевіч. Ён стварыў бліскучыя вершаваныя апавесці – «Гапон», «Вечарніцы», «Купала», «Шчароўскія дажынкi», «Травіца братсястрыца», «Злая жонка», «Халімон на каранацыі». З імем В. Дуніна-Марцінкевіча лучыцца і зараджэнне нацыянальнай драматургіі новага часу: яго пяру належыць неўміручая п'еса «Пінская шляхта».

Значнай падзеяй літаратурнага жыцця канца XIX стагоддзя сталі паэтычныя і празаічныя творы Францішка Багушэвіча. Выкарыстанне менавіта роднай мовы – галоўная дамінанта ўласнай творчасці пісьменніка. У выдатнай «Прадмове» да сваёй першай кнігі «Дудка беларуская» (1891) ён сфармуляваў канцэптуальныя палажэнні развіцця беларускай культуры, надзвычай дакладна вызначыў асноватворнае значэнне мовы для захавання нацыі: «Наша мова для нас святая, бо яна нам ад Бога даная, як і другім добрым людцам, і гаворым жа мы ёю шмат і добрага». На думку пісьменніка-інтэлектуала, захаванне мовы і нязменны клопат пра яе развіццё, – галоўны абавязак кожнага беларуса. Менавіта Ф. Багушэвічу належыць прарочае выказванне-заклік: «Шмат было такіх народаў, што страцілі найперш мову сваю, так як той чалавек перад скананнем, катораму мову займе, а потым і зусім замёрлі. Не пакідайце ж

мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі! Пазнаюць людзей ці па гаворцы, ці па адзежы, хто якую носе; ото ж гаворка, язык і ёсць адзежа душы».

Адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Ядвігін Ш. (Антось Лявіцкі) шматкроць падкрэсліваў выключную значнасць беларускай мовы і літаратуры для нацыянальнага адраджэння. Яе прыгажосць, яе натуральнае гучанне выклікалі глыбокую радасць у сэрцы пісьменніка: «Аж міла было слушаць: гутарка яе як вада плыве, словы зычныя, і мяккія, і плывучыя, і спеўныя». Думкі пісьменніка пра мову і яе вартасці перараслі ў філасофскія разважанні і пра адказнасць кожнага грамадзяніна перад краінай і яе народам: «Дык не чурацца, не заракацца трэба гэтага народа, а ісці на сустрэчу яго жаданням, яго думкам. Хай кожны, каму дораг свой родны край, загляне хоць у бліжэйшыя вёскі, загляне пад падніўшыя стрэхі хатак, хай дзеліцца сваімі думкамі, радамі, вестачкамі, а пэўне сустрэне там прыхільнасць... Хай кожны святлейшы чалавек ідзе паміж гэтага народа і запальвае паміж яго светач навукі, свядомасці, справядлівасці і

гэткім парадкам сплывае хоць частку таго доўгу, які ён зацягнуў перад роднай старонкай, каторая ўскалыхала і ўздавала яго!»

Неабходнасць развіцця і ўдасканалення беларускай літаратурнай мовы паслядоўна і цвёрда адстойваў класік нацыянальнай літаратуры Янка Купала. У вершы з красамоўнай назвай «Роднае слова» (1908) паэт слушна пісаў пра мову як найважнейшы сродак кансалідацыі нацыі, крыніцу эстэтычнага выхавання і натхнення. Найбольш поўна ўласную філасофію майстар мастацкага слова выказаў у вострым публіцыстычным артыкуле: «Ці маем мы права выракацца роднай мовы» (1910). Шэраг выказванняў з яго сталіся сапраўды крылатымі. Я. Купала пісаў: «Для мовы, для гэтай выразцелькі душы і думак чалавека, не патрэбна ні скіпетраў, ні каронаў, як не патрэбна для сонца якога-небудзь яшчэ пазалочанага абруча, рамак. Сонца само па сабе адна аздобнасць – і золата, і брыльянт. Таксама і мова якога-небудзь народа ёсць для яго і скіпетрам, і каронай, яго нічым не апаганенай аздобнасцяй».

Эканамічны росквіт беларускага краю Я. Купала наўпрост звязваў з развіццём мовы і адраджэннем паўнавартаснага духоўна-культурнага жыцця беларусаў: «Ачуняць, глянуць па-арлінаму смела, дружна на свет белы, загаманіць праўдай цэламу свету громка, свабодна мы можам толькі тады, калі пад саламянымі стрэхамі нашых хат зойме пачэснае месца наша родная беларуская кніжка».

Пра развіццё роднай мовы нязменна дбаў Якуб Колас. Яго пісьмовая спадчына – класічны ўзор нацыянальнай мастацкай культуры. Паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка», зборнік навел «Казкі жыцця» і трылогія «На ростанях» – неацэнны скарб беларускай і сусветнай літаратуры.

Заўважны ўклад у развіццё нацыянальнай літаратуры і літаратурнай мовы ў XX стагоддзі зрабіў Вацлаў Ластоўскі, які быў адным з першых стваральнікаў новай гістарычнай прозы. На старонках «Нашай нівы» ён апублікаваў такія эсэістычныя замалёўкі: «Колькі слоў аб

даўняй веры беларусаў», «Земскія суды», «Копныя суды», «Станы ў старой Беларусі», «Раздзелы і сваркі», «Хлебаробства на Беларусі ў даўнія часы». Письменнік і вучоны В. Ластоўскі адным з першых звярнуў увагу на багатую гісторыю Беларусі. Паводле яго канцэпцыі, мастацкае ўзнаўленне мінулага мусіла стаць важным напрамкам дзейнасці творцаў.

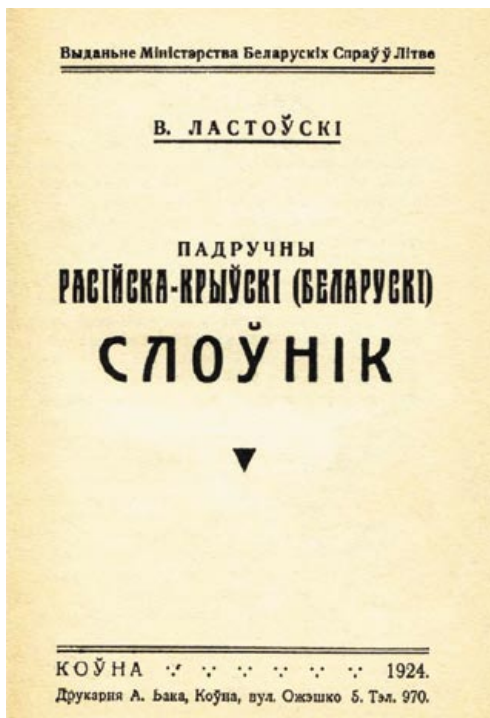
Вацлаў Ластоўскі вядомы і як выдатны лінгвіст. Ён ажыццяўляў уласныя філалагічныя даследаванні, у прыватнасці, звыш двух дзесяцігоддзяў збіраў матэрыял для руска-беларускага слоўніка. Праца ўбачыла свет у 1924 годзе пад назвай «Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік». У прадмове да выдання аўтар сфармуляваў уласную канцэпцыю мовы, дакладна вызначыў яе сацыяльныя і грамадскія функцыі. «Слова, – пісаў В. Ластоўскі, – гэта не ўмоўны знак для выражэння мыслі, але мастацкі абраз, вызваны найжывейшымі пачуваннямі, якія прырода і жыццё выклікалі ў первабытным чалавеку. Яно знаходзіцца ў цесным звязку з народным бытам, яго светаглядом, гісторыяй, звычаямі і абычаямі, а дзеля гэтага мо-

ва ёсць вялікай нацыянальнай легендай і скарбніцай, святой спадчынай, каторая пераходзіць з пакалення ў пакаленне, з дзядоў на ўнукаў. Увесь светагляд і паэзія нашых прадзедаў замыкаліся ў мове. Кожнае слова было легендай-пагудкай, мітам, было поўнае зместу і паэзіі: бо міг асновываўся на легендзе, а легенда замыкалася ў слове. Слова ёсць творчасцю ўсяго народа, формы слова шліфаваліся многімі пакаленнямі і сталеццямі, пакуль сталіся тым, чым яны сягоння ёсць».

В. Ластоўскі вызначыў асноўныя чыннікі фарміравання беларускай літаратурнай мовы, акрэсліў шляхі ўздзеяння на яе стараславянскай мовы, гоцка-нямецкіх уплываў, а таксама польскай і чэшскай моў. Аўтар слоўніка выступаў за чысціню беларускай літаратурнай мовы, паказваў небяспеку засмечвання яе непатрэбнымі запазычаннямі: «Мова – гэта аблічча душы народа, і гэтае аблічча народнай душы нельга брыдзіць прылепкамі і наклейкамі, а наадварот, чым яно будзе чысцейшым, тым прыгажэйшым і здаравейшым». Слоўнік В. Ластоўскага істотна ўзбагаціў нацыянальную філалагічную навуку, ён і цяпер не страціў свайго практычнага і навуковага значэння.

Важным напрамкам навуковых пошукаў В. Ластоўскага на працягу доўгага часу былі кнігазнаўства і старажытнае беларускае пісьменства, рукапісныя кнігі, княжацкія граматы і помнікі юрыдычнай думкі. У 1926 годзе ён апублікаваў фундаментальную «Гісторыю беларускай (крыўскай) кнігі», якая ахоплівае перыяд ад X да XVIII стагоддзя. Даследаванне В. Ластоўскага стала значнай падзеяй у культурным і духоўным жыцці народа.

Надзвычай адказна з мастацкім словам працаваў Кузьма Чорны. Яго выдатныя апавяданні, аповесці і раманы – гімн характэрнаму і зямной прыгажосці. Письменнік літаральна адшліфоўваў кожнае слова і кожны сказ, даводзячы іх да дасканаласці. Яго раман «Зямля» (1928) – эпічны паводле задумы і сацыяльна-філасофскі паводле творчага ўвасаблення. На старонках твора К. Чорны ўсебакова паказаў

сялянскі лад жыцця, учынкі і паводзіны вяскоўцаў, іх заняткі і забавы, пачуцці і перажыванні, памкненні і мары. Занядбаная беларуская вёска стала галоўным аб'ектам мастацка-эстэтычнага асэнсавання, а галоўнымі героямі высокага мастацтва – звычайныя яе жыхары.

На ніве нацыянальнай філалогіі і літаратуры надзвычай плённа працаваў выдатны мовазнавец, байкапісец і драматург Кандрат Крапіва. Ён узбагаціў нацыянальную літаратуру яркімі мастацкімі вобразамі, новымі тэмамі і матывамі. Вызначальная рыса творчасці К. Крапівы – выкрывальніцкі пафас, гумар і сатыра, смех, іронія, сарказм, вытокі якіх ідуць з народнай карнавальнай культуры, што стваралася на працягу стагоддзяў.

Для развіцця прыгожага пісьменства, вяртання гістарычнай памяці беларускага народа і ўмацавання нацыянальнай ідэнтычнасці вельмі шмат зрабіў Уладзімір Караткевіч. Ён справядліва лічыцца майстрам гістарычнай прозы пасляваеннага часу і выдатным паэтам. Геній У. Караткевіча разнастаіў самыя важныя роды, віды і жанры мастацкай літаратуры новымі тэмамі, сюжэтамі і вобразамі, адмысловымі літаратурнымі прыёмамі, стварыў сінкрэтычныя мастацкія формы.

Такім чынам, менавіта пісьменнікі Новага часу надалі дыялектным і размоўным формам прыгажосць і вытанчанасць, яны зрабілі беларускую мову інтэлектуальнай і надзвычай пластычнай, эстэтычна прывабнай і зручнай у карыстанні.

Адзіная прастора

Абвяшчэнне ў 1991 годзе незалежнасці Беларусі дало моцны штуршок развіццю нацыянальнай літаратуры. Акрыленыя ідэяй служэння народу, справе духоўна-культурнага прагрэсу краіны, майстры слова пачалі смела асвойваць новыя тэмы, пашыраць ідэйны і жанравы дэяпазон прыгожага пісьменства. У канцы XX стагоддзя беларуская літаратура ўступіла ў перыяд мастацкага сінкрэтызму. Надыходу новай эпохі ў літаратуры спрыялі і інфармацыйныя

тэхналогіі. Вялікія грамадскія змены і тэхналагічныя адкрыцці ў цэлым вельмі станоўча адбіліся на развіцці мастацкай і інтэлектуальнай думкі, нацыянальнай культуры і мастацтваў.

Галоўная парадыгмальная ўстаноўка сінкрэтызму – глабалізм, імкненне ацэньваць з'явы і працэсы з агульнацывілізацыйных пазіцый. Жанравыя вынаходніцтвы і смелыя мастацка-вобразныя эксперыменты даюць магчымасць пісьменнікам вырашаць пастаўленыя задачы, даносіць да чытача ўласныя творчыя здабыткі. Сучасныя празаікі, паэты, драматургі і публіцысты актыўна ўдасканальваюць традыцыйныя формы і ствараюць новыя жанравыя разнавіднасці, як правіла, сінкрэтычныя паводле іх унутранай будовы і паліфанічныя паводле логікі выкладання матэрыялу.

Вялікія літаратурна-мастацкія адкрыцці на мяжы тысячагоддзяў зрабілі выдатныя майстры слова, талент якіх раскрыўся ў савецкі час, – Васіль Быкаў, Іван Чыгрынаў, Алесь Савіцкі. Менавіта старэйшыя пісьменнікі валодалі неабходным літаратурным майстэрствам і дастатковымі творчымі здольнасцямі, каб годна адказаць на выклікі новага часу, задаволіць высокія эстэтычныя густы патрабавальных чытачоў. І зараз многія з пісьменнікаў старэйшага пакалення актыўна шчыруюць на літаратурна-мастацкай ніве – Уладзімір Ліпскі, Георгій Марчук, Уладзімір Карызна, Леанід Левановіч, Васіль Шырко, Зіновій Прыгодзіч, Уладзімір Саламаха, Мікола Мятліцкі, Генадзь Пашкоў, Казімір Камейша.

У наш час на авансцэну літаратурнага жыцця выйшла новая плеяда бліскучых пісьменнікаў – Віктар Праўдзін, Анатоль Казлоў, Андрэй Федарэнка, Віктар Шніп. Майстры слова паглыбляюць мастацкае асэнсаванне падзей Вялікай Айчыннай вайны і яе трагічных вынікаў. Адно з галоўных месцаў у сучасных апавесцях і апавяданнях займае тэма каханя. Пісьменнікі ажыццяўляюць глыбокі мастацкі аналіз прычын і наступстваў чарнобыльскай катастрофы, што адбілася на

лёсе мільёнаў людзей. Творцы не толькі фіксуюць разнастайныя падзеі, факты і здарэнні, але і глыбока пранікаюць у розныя сферы сацыяльнага і грамадскага жыцця, адлюстроўваюць духоўны свет чалавека, спасцігаюць мінулае Беларусі і глыбінныя законы развіцця соцыуму.

Сучасная беларуская літаратура надвычай разнастайная семантычна і стылёва. Паводле ідэйна-тэматычных і зместавых дамінантаў вылучаюцца дакументальныя, сацыяльныя, прыгодніцкія, гістарычныя, дэтэктыўныя, пейзажныя, лірычныя, філасофскія, трагічныя, сатырычныя, гумарыстычныя, містычныя, алегарычныя, фантастычныя, міфалагічныя і бытавыя творы мастацкай прозы. Беларускія літаратары часта звяртаюцца да фальклору, народных легенд, паданняў і казак, выкарыстоўваюць элементы народнай карнавальнай культуры, забаўныя і анекдатычныя гісторыі, запазычваюць і апрацоўваюць універсальныя сюжэты. Увага пісьменнікаў-апавядальнікаў і навелістаў звычайна канцэнтруецца на яркім дзеянні, адметным факце, выбітнай з'яве.

На сучасным этапе асэнсаванне рэчаіснасці пісьменнікамі адбываецца або на падставе ўласнага жыццёвага досведу, або на грунце вывучэння крыніц аб гістарычных падзеях. Кожны з падыходаў мае адметнасці, мастацкую спецыфіку. Сучасныя беларускія майстры слова выкарыстоўваюць і мастацкі вопыт, і эстэтычныя здабыткі папярэдніх эпох і стыляў. Пры гэтым у іх творчасці істотна ўзмацніліся рэфлексіўнасць, псіхалагізм і трагедыйнасць. Сярод дамінуючых тэндэнцый – імкненне да інтэлектуальнасці, сімволіка-алегарычных абагульненняў і філасофскіх падсумаванняў.

Літаратура – сінтэтычны від мастацтва, які не толькі адлюстроўвае жыццё, але і ўплывае на фарміраванне інтэлектуальных здольнасцей асобы і духоўна-культурнае развіццё грамадства. Мастацтва слова дапамагае глыбей і паўней зразумець грамадскія працэсы і паводзіны чалавека ў канкрэтных гістарычных абставінах, больш дакладна вистлумачыць розныя з'явы і здарэнні.

Беларуская літаратура і мова шчыльна карэлююць між сабой. Акурат нацыянальнае прыгожае пісьменства – важнейшы сродак і найбольш дзейсны інструмент развіцця беларускай літаратурнай мовы. Сучасная літаратурная мова набыла неабходную энергію і моц дзякуючы намаганням усяго беларускага народа і ў выніку самаадданай, натхнёнай працы майстроў слова. Яна паўнаватарна забяспечвае ўсе аспекты жыцця грамадства і краіны, задавальняе духоўныя патрэбы кожнай асобы.

Лексічны патэнцыял, створанае творчым духам народа на працягу стагоддзяў слоўнікавае багацце літаратурнай мовы – неўміручая спадчына, агульнанацыянальны скарб, вечная каштоўнасць і надзейны кампас у вялікім сусветным сумоўі. Дзякуючы літаратурнай мове забяспечваецца сувязь пакаленняў, ажыццяўляецца рух наперад. Беларуская мова захавала архаічныя лексічныя пласты, якія выгадна адрозніваюць яе ад іншых славянскіх моў. Любімае, роднае матчына слова жыве ў сэрцы кожнага чалавека, яно цэментуе фундамент і аб'ядноўвае грамадства, робіць чалавека мацнейшым, надае яму сілы.

Беларуская літаратурная мова – люстэрка нацыянальнага быцця, увасабленне інтэлекту, таленту, духоўнай велічы і тысячагадовага досведу народа. Яна з'яўляецца той урадлівай глебай, на якой расце сучасная нацыя.

Нацыянальнай літаратуры і мове ў наш час належыць выключная дзяржаватворчая місія. Яны – адзін з галоўных элементаў інфармацыйнай бяспекі краіны, ключавы фактар супрацьдзеяння дэструктыўным праявам глабалізму. Адшліфаванае творцамі беларускае мастацкае слова фарміруе нацыянальныя семантычныя коды, спрыяе выхаванню эстэтычных густаў грамадзян краіны. Менавіта беларускае мастацтва слова і літаратурная мова з'яўляюцца галоўнымі складнікамі дзяржаўнай ідэалогіі, ключавым энергетычным ядром духоўна-культурных працэсаў, якія ўтвараюць адзіную нацыянальную прастору і спрыяюць росквіту сучаснай беларускай нацыі. ▀